Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENḒA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

LARA 2021

MARAGA: 70

TSHIFHINGA: Awara $2^{1}/_{2}$

Bammbiri ili li na masiaṱari a 20.

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

PFESESANI

1. Vhalani siaṱari heḽi nga vhuronwane ni sa athu u fhindula mbudziso.

2. Ni SONGO lingedza u vhala bammbiri ḽoṱhe. Ṱolani Thebuḽu ya Zwi re Ngomu kha siaṱari ḽi tevhelaho ni swaye ṅomboro dzo ḓisendekaho kha bugu dze na guda ṅwaha uno. Vhalani mbudziso idzo ni koneha u nanga dzine na tama u fhindula.

3. Bammbiri heḽi ḽo vhumbwa nga KHETHEKANYO NṄA:

KHETHEKANYO YA A:	Nganea	(35)
KHETHEKANYO YA B:	Ḓirama	(35)
KHETHEKANYO YA C:	Ṅganeapfufhi	(35)
KHETHEKANYO YA D:	Vhurendi	(35)

4. Fhindulani MBUDZISO MBILI dzo fhelela u bva kha khethekanyo MBILI DZIṄWE na DZIṄWE.

   KHETHEKANYO YA A: NGANEA
   Fhindulani mbudziso MBILI kha nganea ye na guda.

   KHETHEKANYO YA B: ḌIRAMA
   Fhindulani mbudziso DZOṬHE kha ḓirama ye na guda.

   KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI
   Fhindulani mbudziso DZOṬHE kha nganeapfufhi dze na ṋewa.

   KHETHEKANYO YA D: VHURENDI
   Fhindulani mbudziso DZOṬHE kha zwirendo zwe na ṋewa.

5. Shumisani mutevhe wa u sedzulusa uri u ni thuse.

6. Tevhedzani ndaela dzo ṅwalwaho mathomoni a KHETHEKANYO IṄWE na IṄWE nga vhuronwane.

7. Nomborani phindulo dzaṋu kokotolo sa zwe mbudziso dza nomboriswa zwone kha bammbiri ḽa mbudziso.

8. Ndangatshifhinga yo anganyiwaho: Shumisani minetse i re henefha kha 75 kha KHETHEKANYO IṄWE na IṄWE.

9. Ṅwalani nga vhudele nahone zwi no vhonala.

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

ZWI RE NGOMU

Siaṭari iḷi ḷi ḍo thusa vhalingiwa kha u nanga mbudziso dzine vha ṭoḍou dzi fhindula vha songo vhuya vha vhala bammbiri ḷoṭhe.

KHETHEKANYO YA A: NGANEA Fhindulani mbudziso DZOṬHE kha nganea ye na guda.		
NOMBORO YA MBUDZISO	MARAGA	SIAṬARI
1. *U tshila ndi u vhona*	18	5
2. *U tshila ndi u vhona*	17	6
3. *Ho dina one*	17	8
4. *Ho dina one*	18	9
KHETHEKANYO YA B: ḌIRAMA Fhindulani mbudziso DZOṬHE kha ḍirama ye na guda.		
5. *Findinkodo*	18	11
6. *Findinkodo*	17	13
KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI Fhindulani mbudziso DZOṬHE kha nganeapfufhi dze na ṇewa.		
7. 'Ndi a puṭedza ha itea ḍembe'	18	15
8. 'Ai! Ndi mini?'	17	16
KHETHEKANYO YA D: VHURENDI Fhindulani mbudziso DZOṬHE kha zwirendo zwe na ṇewa.		
9. 'Ṭhingothendeleki'	18	18
10. 'Muungeledzi'	17	19

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

MUTEVHE WA U SEDZULUSA

Itani luswayo kha khethekanyo dze na fhindula dzone.

KHETHEKANYO	MBUDZISO	MBUDZISO DZI TEAHO U FHINDULWA	LUSWAYO √
A: **Nganea**	1–4	2	
B: **Ḓirama**	5–6	2	
C: **Nganeapfufhi**	7–8	2	
D: **Vhurendi**	9–10	2	
PFESESANI: Ivhani na vhuṱanzi uri no fhindula mbudziso u bva kha khethekanyo MBILI fhedzi.			

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

KHETHEKANYO YA A: NGANEA

MBUDZISO 1: *U TSHILA NDI U VHONA* – RN MAḌADZHE

Fhindulani mbudziso DZOṬHE kha idzo dzi re afho fhasi dzo ḓisendekaho kha nganea ye na guda.

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganea ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yaṇu vhu ḓo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

TSHIBVELEDZWA TSHA A

Nga ngomu vhuongeloni uvhu, kha dziṅwe dza ofisi, hu wanala dokotela Mpho. Mpho u khou endela u ṭola mabammbiri awe ane a amba nga ha malwadze o fhambanaho. Zwauri u dokotela, a zwi vhuyi zwa hanga. U vhonala o ambara ludzhasi lutshena lune madokotela manzhi ḷifhasini vha anzela u lu ambara. Tshiṅwe tshifhinga u nga wana Mpho o litsha u vhala mabammbiri aya, wa wana o sedza nṭha, zwi dubaho mulomoni hu si na zwiṅwe arali vhu si vhutsi. Hu hone vhutshilo kha vhaṅwe ḷi ḷa maladze. Zwezwi e kha tshiimo itshi, ndi hune a anzela u vha a tshi khou humbula: 'Ngoho vhutshilo vhu khou nḓifhela. Ndi fhano a hu na tshine nda lila. Nnḓu yo nakaho ndo fhaṭa ngeno musadzi wa ṭhase ndo mala. Ndi tshi tshimbila, zwiṇoni zwi tou ita na u lidza miludzi ngeno vhathu vha tshi wa nga magona. Hone, tshine tsha khou ita zwauri ṇamusi ndi pfe ndi sa ḓiphini, ndi uri musadzi wanga ndi vho mu vhona sa khaladzi. Ndi vho mu vhona sa khaladzi nga nṭhani ha Maria. Muongi uyu a no pfi Maria o ḓinakela vha hashu. Ngavhe ndo vha ndi sa athu u vhinga, ndo vha ndi tshi ḓo ḓiposa khae, naho e na muṭhannga wawe. Ndi zwa vhukuma, ṭhavhanyedza i ḷa mbudzi, tsalela i ḷa kholomo. Ndi fanela u vhamba maano a u wana hoyu Maria, huufha na ene a tshi nga u ya ntakalela!'

1.1 Bulani fhethuvhupo ha mafhungo aya. (1)

1.2 Mafhungo e na vhala a khou bvelela nga tshifhinga tshifhio? (1)

1.3 Tshipiḓa tshe na vhala tshi bvukulula Mpho sa muthuḓe? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)

1.4 Ndi ngani Mpho o ḓiwana e afho sibadela? (2)

1.5 Muanewa muluṭanyi buguni iyi ndi nnyi? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

1.6 Nangani phindulo yo teaho.

Mufumakadzi wa Mpho ane a khou ri ndi t̂hase ndi ...

A Dugudzha.
B Aifheli.
C Maria.
D Phophi. (1)

1.7 Vhud̂ipfi ha Mpho mafhungoni aya ndi vhufhio? Tikedzani phindulo yan̂u. (2)

1.8 T̂alutshedzani zwo bvelelaho mat̂hakeni a bugu iyi. (2)

1.9 Ndi zwifhio zwine muṅwali wa bugu iyi a khou tama ri tshi guda malugana na vhud̂ifari ha Mpho? (2)

1.10 Ni a tendelana naa na muhumbulo wa muṅwali a tshi ri 'U tshila ndi u vhona' no sedza nganea iyi? Tikedzani phindulo yan̂u. (3)
[18]

NA

MBUDZISO 2: *U TSHILA NDI U VHONA* – RN MAD̂ADZHE

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganea ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yan̂u vhu d̂o langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

TSHIBVELEDZWA TSHA B

Zwauri Dugudzha a nga vha e ngafhi izwovho ha zwi d̂ivhi vhunga vho lwa mulovha vha tshi lwela tshelede. Fhedzi, o pfa Dugudzha a tshi amba l̂a u shavhela d̂oroboni. Zwezwi Dzwaini a tshi amba l̂a u lwela tshelede, Vho Maano na Aifheli vho mbo d̂i d̂elwa nga muhumbulo wa uri muthu we a vha rwela lut̂ingo mapholisani a tshi ambulula Dzwaini, a hu na muṅwe arali e si Dugudzha. Dza mbo d̂i vha dzo bva goloi dza ya dza thivha magondo mahulwane ot̂he a l̂a Vuvha na kha mashango a masakha nal̂o. Mapholisa vho thusea nge vha vha vhe na tshinepe tsha Dugudzha tshe vha fhiwa tshone nga Dzwaini.

'Ndi amba vhosedzheni.' Muambi ndi Aifheli.
'Nndaa! Mulandu ndi mini?'
Ndi kale nga maand̂a ri tshi khou imisa goloi hafha badani, fhedzi u swika zwino, a ri athu na u wana uyo muthu ane a pfi Dugudzha. T̂haṅwe ro sokou thivha hafha badani ngeno hu uri muthu uyo hu kale o shavha.
'Vhunga ri si na vhut̂anzi ha uri o shavha kana ho ngo shavha, ndi khwin̂e ri tshi sokou lindela. Arali ra sa mu wana nga u thivha hashu bada, a zwo ngo khakhea. Zwi nga d̂a zwa khakhea arali ro no t̂uwa, ra pfa hu tshi pfi o fhira nga henefha.'

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

2.1 Kha mafhungo a re afho nt̂ha ndi nnyi o potaho muṅwe mapholisani? (1)

2.2 Ndi vhushakad̂e vhu re hone vhukati ha Mashudu na Maria? (2)

2.3 Mafhungo a re afho nt̂ha a wela kha tshipid̂a tshifhio tsha puloto? (2)

2.4 Ndi zwifhio zwi no sumbedza uri Vho Maano na Aifheli vha khou ita mushumo wavho? (2)

2.5 Masiandaitwa e a vha hone kha Mpho nge a ita tshikwekwe tsha u renga Dzwaini na Dugudzha ndi afhio? (2)

2.6 Ndi khud̂ano ya lushaka lufhio yo bvelelaho vhukati ha Dzwaini na Dugudzha musi vho no vhulaha Mashudu? Tikedzani phindulo yan̂u. (2)

2.7 Thasululo ndi tshipid̂a tshine nyito ya wa hone. Ri t̂alutshedzeni zwo iteaho kha nganea iyi. (2)

2.8 No d̂itika nga mafhungo a bugu iyi ndi zwifhio zwi no t̂ana Mpho sa muthu a sa t̂honifhi mushumo wawe? (2)

2.9 Inwi ni vhona kutshilele kwa Mpho wa dokotela ku tshi t̂anganedzea kha tshitshavha? Tikedzani phindulo yan̂u. (2)

[**17**]

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

MBUDZISO 3: *HO DINA ONE* – S Mbedzi

Fhindulani mbudziso DZOṬHE kha idzo dzi re afho fhasi dzo ḓisendekaho kha nganea ye na guda.

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganea ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yaṋu vhu ḓo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

TSHIBVELEDZWA TSHA C

Miṅwaha ya ḓi salana murahu Ngeletshedzo e madakaloni o yaho nga u fhambana. Na ifa na ḽone ḽa vha ḽi tshi khou fhambana nae nga zwiṱuku nga zwiṱuku. Kha oṱhe mabindu e mukalaha vha a sia vhuvhili hao, zwithu zwa thoma u thenga-thenga nga zwiṱuku. Naho mukegulu vho kaidza na u sundela kule na mabindu, Ngeletshedzo o vha a tshi vho tou ita zwithu nga swili. Tshelede ye vha vha vha tshi vha vho i shuma vha khakha vha mu ruma uri a ye a i vhulunge, yo vha i tshi mbo iswa maḓikiṱani. Vhukuma muṱhannga a shanduka dzuvha vhune vhuṱhweṱhwe ha sa tambele kule naḽo. Dza nga vha dzi ṋotshi dzi dzula dzo ḽi momela. Izwi zwa ita uri Ngeletshedzo a shanduke khosi i si na shango.

'Ngeli we, tshiḽa tshifhinga tsha uri ndi yo dalela vhabebi vhanga tsho swika. Ni a ḓivha ndi ḓo ni ṱuvha nne.' Veronica u ralo o eḓela kha khana ya Ngeletshedzo a tshi khou ralo u endela u mu vhanḓa tshanḓa.

'U a ḓivha Vero ndi ḓo sala ndo tou ṱuṱu sa tshiivha maḓuvha oṱhe ane a ḓo vha e siho. Hu ḓi tou vha uri o vhidzwa nga vhabebi vhawe, arali hu si hezwo ndo vha ndisa ḓo pfesesa.'

3.1 Kha mafhungo a re afho nṱha ndi nnyi we a kaidziwa nga mukegulu? (1)

3.2 Ndi vhushakaḓe vhu re hone vhukati ha Osbon na Musuku? (2)

3.3 Mafhungo a re afho nṱha a wela kha tshipiḓa tshifhio tsha puloto? (2)

3.4 Ndi zwifhio zwi no sumbedza uri Ngeletshedzo u a funa Veronica? (2)

3.5 Masiandaitwa e a vha hone kha Ngeletshedzo nga u fhulufhela Veronica kha zwa u renga goloi ndi afhio? (2)

3.6 Ndi khuḓano ya lushaka lufhio yo bvelelaho vhukati ha Ngeletshedzo na Vho Olga? Tikedzani phindulo yaṋu. (2)

3.7 Muhumbulo muhulwane wa nganea iyi ndi ufhio? (2)

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

3.8 No d̂itika nga mafhungo a bugu iyi ndi zwifhio zwi si zwavhud̂i zwe Ngeletshedzo a ita zwi no kwama mushumo wa mabindu? (2)

3.9 Inwi ni vhona kutshilele kwa Ngeletshedzo ku tshi t̂anganedzea kha tshitshavha? Tikedzani phindulo yan̂u. (2)
[17]

NA

MBUDZISO 4: *HO DINA ONE* – S Mbedzi

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganea ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yan̂u vhu d̂o langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

TSHIBVELEDZWA TSHA D

'Ngamula kha i vuwe i ise goloi kha makhanikhe wanga, Ro mbo d̂i thula kholomo nga hangei mabulasini ri tshi khou vhuya.' Ndi Zakes we a ralo.

'Ho luga muhulwane wanga.' U khou ralo Ngeletshedzo a tshi khou livha hu re na sambelo uri a yo u t̂amba. O ri u fhedza a mbo livha kha Zakes.

'Phasela il̂a khei ngamula yanga.' U khou ralo Zakes a tshi khou n̂etshedza Ngeletshedzo tshigidi tsha .38 tsho putelwaho.

Ngeletshedzo o ri u tshi t̂anganedza a tshi putulula fhal̂a. U fhedza a tshi vhand̂a a dovha a tshi khou setshelela. A tshi vhea kha khundu a tshimbila a tshi khou t̂ongelela. U fhedza a ima a pinika milenzhe.

'Zwa zwino a thi tsha vhudzwa maloto nga vhatukana. U tou ṅwee-ṅwee ndi khou longa mutobvu n̂amani.' U khou ralo Ngeletshedzo a tshi khou kod̂edza na nga zwand̂a.

'Hafha ndo ṅwala nd̂ila ine ngamula ya d̂o i shumisa u swika kha makhanikhe. Khetshi tshibammbiri.' U khou ralo Bra Zakes a tshi khou n̂etshedza Ngeletshedzo tshibammbiri.

Ngeletshedzo o mbo d̂i dzhena kha Kia Rio a vha o ya. A tshi swika hune ha vha na ndunduma vhukati ha bada a tshi fhira a pfa hu tshi nga hu na zwithu buthuni. Ene a d̂i bvela phand̂a na u reila. D̂uvha l̂o sala l̂i tshi balangana Ngeletshedzo o no fhungudza lwendo vhukuma.

4.1 Bulani fhethuvhupo ha mafhungo aya. (1)

4.2 Mafhungo e na vhala a khou bvelela nga tshifhinga tshifhio? (1)

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

4.3 Tshipiḓa tshe na vhala tshi bvukulula Bra Zakes sa muthuḓe? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)

4.4 Ndi ngani Ngeletshedzo o ḓiwana e Gauteng? (2)

4.5 Tsho luṭanyaho Ngeletshedzo na Veronica ndi mini? (2)

4.6 Nangani phindulo yo teaho.

Ṅwana wa mmane wa Veronica ndi ...

A Sibongile.
B Ruth.
C Bongi.
D Ntombi. (1)

4.7 Vhuḓipfi ha Ngeletshedzo mafhungoni aya ndi vhufhio? Tikedzani phindulo yaṉu. (2)

4.8 Ri vhudzeni zwiwo zwo bvelelaho maṭhakheni a bugu iyi. (2)

4.9 Ndi zwifhio zwine muṅwali wa bugu iyi a khou tama ri tshi guda nga vhutshilo ha Ngeletshedzo malugana na u sa funzea? (2)

4.10 Ni a tendelana naa na muhumbulo wa muṅwali a tshi ri: *Ho dina one* no sedza vhutshilo ha Ngeletshedzo? Tikedzani phindulo yaṉu. (3)
[18]

ṬHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 35

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

KHETHEKANYO YA B: D̂IRAMA

MBUDZISO 5: *FINDINKODO* – TT Mudau

Fhindulani mbudziso DZOT̂HE kha idzo dzi re afho fhasi dzo d̂isendekaho kha d̂irama ye na guda.

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha d̂irama ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yan̂u vhu d̂o langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

TSHIBVELEDZWA TSHA E

MUTHUMUKHULU:	Ri d̂o tou vouta-ha. Vhane vha ri dimokirasi zwand̂a nt̂ha. *(Ha vhonala zwand̂a nga vhunzhi.)* Vhane vha ri dimokirasi a si yone, zwand̂a nt̂ha. *(Ha vhonala zwand̂a zwi si gathi.)* Ahaa, zwi tou vha khagala uri vhathu vha nanga dimokirasi. Zwino-ha, ri khou pfana kha ndayotewa ntswa. Muvhuso u d̂aho u d̂o vha na t̂hoho nthihi ine ya vha na muphuresidenthe, na muthusaphuresidenthe muthihi fhedzi.
DE WIT:	Hezwi a si zwone, ndi vhufhura ha vhukwila. Malan, Dries, Coetzee, kha ri bve. *(Hu vhonala vhanna vha l̂ihoro l̂a Lushaka vha tshi bva.)*
MUTHUMUKHULU:	Rin̂e ri ya phand̂a na u fhat̂a lushaka lwa shango l̂ashu. Naa kani hu na muṅwe ane a tama u vha tsaleli kha bono l̂ashu?
VHOT̂HE:	A hu na tsaleli.
MUTHUMUKHULU:	Malofha a vhana vhashu, malofha a khaladzi, vharathu na vhakomana, ho ngo fhalalela l̂ifhedzi. Ndi 'One man one vote', a hu tshee na liṅwe. Ndi yone dimokirasi heyo.
VHOT̂HE:	Ee, wo bula muphuresidenthe washu.
MUTHUMUKHULU:	Vhathu vhal̂a vho bvaho a vha ntshuwisi. Nahone vho ita zwone vha bva ngauri vho vha vhe kha u ri piringedza ngauri bono l̂ashu a si bono l̂avho. Vho kambwa nga mutoli wa 'apartheid', a vha vhoni zwa phand̂a, vha humbula murahu.
VHOT̂HE;	Iina! Iina!
MUTHUMUKHULU:	Phambili ne RDP phambili!
VHOT̂HE:	Phambili!
SKOSANA:	Viva Muthumukhulu viva!
VHOT̂HE:	Viva!

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

MUTHUMUKHULU:	Aiwa, nndwa yashu zwino ndi ya u fhungudza vhugevhenga na u lusa u sika mishumo kha vhadzulapo. Ndayotewa ya shango l̯ashu yo fhela. Ndi l̯one ifa l̯a vhana vha vhana vhashu. Ndaa! *(Ha pfala nyimbo kati ha mihuvho.)* *(Vha a bva.)*	30

5.1 Ndi nd̯ila ifhio yo shumiswaho nga vharangaphand̯a vha mahoro u vhona vha takalelaho dimokirasi? (1)

5.2 Muthumukhulu ndi wa l̯ihoro l̯ifhio? (1)

5.3 Khud̯ano kha mafhungo aya i khou vhangwa nga mini? (2)

5.4 Vhuimo ha Muthumukhulu kha l̯ihoro ndi vhufhio? Tikedzani phindulo yan̯u. (2)

5.5 Ndi vhafhio vhane vha khou pikisana na Muthumukhulu buguni iyi? (2)

5.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo n̯ekedzwaho.

Mafhungo a muvhuso a rerwa …

A tshikoloni.
B dzhele.
C phalamenndeni.
D kerekeni. (1)

5.7 Ndi afhio mafhungo a bveledzaho thasululo kha d̯irama iyi? (2)

5.8 L̯ihoro l̯a Madimokirati l̯i fhambana hani na l̯ihoro l̯a Lushaka? (2)

5.9 Ni a tendelana naa na muhumbulo wa uri malofha a vharema ho ngo fhalalela l̯ifhedzi? Tikedzani phindulo yan̯u. (2)

5.10 Inwi ni vhona u dzhiwa ha muvhuso nga Madimokirati zwi na mbuelo? Tikedzani muhumbulo wan̯u. (3)

[18]

NA

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

MBUDZISO 6: *FINDINKODO* – TT Mudau

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha d̂irama ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yan̂u vhu d̂o langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

TSHIBVELEDZWA TSHA F

DUMA:	Haho l̂ifhasi l̂ot̂he, vhukuma haho. Kha vhane vha vhusa shango l̂ino l̂a Afrika, ane a nga Muthumukhulu ha tsha d̂o vha hone. Muthumukhulu, munna wa mbilu ndapfu. A no dzulela u kanda mupfa a tshi u vhona. Munna wa lufuno, munna a sa neti.
	(A fhumula)
	Nn̂e nn̂e Duma ndi nga si fane nae.
	(Hu pfala u omba-omba)
	Ndi nnyi?
IPFI:	Ndi nn̂e Skosana, minista wa …
DUMA:	Dzhena!
	(Hu dzhena Skosana)
SKOSANA:	*(A tshi khad̂a Duma)* L̂o kovhela.
DUMA:	L̂o kovhela zwavhud̂i.
SKOSANA:	Ndi khou bva u vhonana na murangaphand̂a wa dzangano l̂a vhashumi.
DUMA:	*(O bvisa mat̂o)* Ii, u ri mini?
SKOSANA:	*(A tshe o ima)* Ndi dzule?
DUMA:	Tsho, dzula zwau.
	(Skosana u a dzula)
SKOSANA:	Houl̂a munna u vhona nga maforokiki sa nn̂e. **Ngoho zwe a amba ndo d̂olana nazwo,** hafhu nn̂e na ene ri a fana.
DUMA:	Ii, u ri mini?
SKOSANA:	Thaidzo ndi nthihi.
DUMA:	Bulai mungana.
SKOSANA:	*(Ṅo tshifhinganyana)* Thaidzo ndi nakudze.
DUMA:	Bula nga dzina.
SKOSANA:	Thaidzo ndi Phuresidenthe washu- o lugesa, nahone o luga u fhirisa u luga. U a vhona, l̂ifhasi l̂ino a l̂i t̂od̂i vhathu vha no nga Vho-Jesu. Wa mbilu ya vhulenda, tshawe a hu na arali hu si u itwa futhibola ine ya rahelwa vhukovhela ya dovha ya vhuya vhubvad̂uvha. Wo no vhuya wa vha vhona vhal̂a vhanna vha basikethebola vha Amerika?

6.1 Vhaambi vha mafhungo aya vha wela kha l̂ihoro l̂ifhio? (1)

6.2 Mafhungo e na vhala a khou bvelela kha tshifhinga tshifhio? (2)

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

6.3 Khuḓano vhukati ha Duma na Skosana i khou vhangwa nga mini? (2)

6.4 Muthumukhulu o olwa sa muanewa wa mvumboḓe? Tikedzani. (2)

6.5 Ḽifurase ḽo swifhadzwaho ḽi bvisela khagala zwifhio vhukati ha Skosana na murangaphanḓa wa vhashumi? (2)

6.6 Vhuḓipfi ha vharema musi vhatshena vha tshi bva kha muvhuso wa mbuelano ndi vhufhio? Tikedzani phindulo yaṋu. (2)

6.7 Masiandaitwa e a bvelela kha Skosana nga u sa tevhedza ndaela ya ḽihoro ndi afhio? (2)

6.8 Ndi zwivhuya zwifhio zwi no bveledzwa nga u ḓala ha mahoro phalamenndeni? (2)

6.9 Ni vhona u dzhenelela ha vhaswa kha polotiki ya shango zwi zwa ndeme? Tikedzani phindulo yaṋu. (2)
[17]

ṰHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 35

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI

ZWA VHUTSHILO – NA Milubi na LL Mafenya

MBUDZISO 7: 'NDI A PUṬEDZA HA ITEA ḌEMBE' – NA Milubi

Fhindulani mbudziso DZOṬHE kha idzo dzi re afho fhasi dzo ḍisendekaho kha nganeapfufhi ye na guda.

TSHIBVELEDZWA TSHA G

U bva afho vha humbela muṅwe munna wa thekhisi uri a vha ise hayani. Vha tshi swika vha vala muṇango vha ya vha dzula kamarani ya vhuawelo. Vhe henefha ndi hezwi vha tshi vhona mufumakadzi wavho a tshi khou ḍiswa nga goloi. Vha vhona mufumakadzi wavho a tshi khou mamana na muṅwe mulume, Narina a fara mulume uyo nga nḍila ye a vha a sa athu vhuya a vha fara ngayo na ḍuvha na ḷithihi. Vha pfa Narina a tshi vhudza uḷa mulume a tshi ri: 'Afha o no tou vha mafhungo a u dzulela yone gurozari, ya nga vha mbilu a i tsheeho fhano, yo ṭuwa na vhone nahone i dzula i na vhone.' Vho Gideon Dimbalala vha lingedza u sedzesa uri munna uyu ndi nnyi, fhedzi vha balelwa ngauri goloi ya hone yo vha yo swifhadzwa mafasiṭere. Vha vhona Narina a tshi sala o ṭalela goloi ngeno yone i tshi khou dubisa buse i tshi ya naḷo ḷa muendeulu.

Zwenezwo vha pfa khii i tshi khou dzheniswa vothini. Vha pfa vothi ḷi tshi khou vuliwa. Mitsindo vha tou i pfa zwavhuḍivhuḍi uri i khou ḍa ngeno hune vha vha hone, Narina a mbo dzhena rumuni a sa vhuyi a humbula nani. Zwenezwo a tshi tou khithi maṭo e vhona. Khathihi fhedzi e tshenutshenu.

'Nisongo tshuwa. Ndi nṇe Gideon Dimbalala. Ni khou vhona nṇe wa vhukuma. **A ni khou vhona tshipuku.** Mmbudzeni uri ndi nnyi houḷa we na vha ni nae.'

7.1 Ndi vhushakaḍe vhu re hone vhukati ha Vho Gideon Dimbalala na Vho Narina? (2)

7.2 Mafhungo e na vhala a khou bvelela nga tshifhinga tshifhio? (2)

7.3 Bulani tshivhangi tsha khuḍano vhukati ha Vho Gideon Dimbalala na Vho Narina. Tikedzani phindulo yaṇu. (2)

7.4 Ṭalutshedzani ḷifurase ḷo swifhadzwaho no ḷi livhanya na zwo bvelelaho kha nganeapfufhi iyi. (2)

7.5 U ya nga mafhungo e na vhala, Narina o olwa sa mubvumbedzwaḍe? Tikedzani phindulo yaṇu. (2)

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

7.6 Ndivho ya nganeapfufhi iyi ndi ifhio? (2)

7.7 Sumbedzani zwine Nora na Vho Narina vha fana ngazwo. (2)

7.8 Ni vhona t̯hoho ya nganeapfufhi iyi yo tea? Tikedzani phindulo yan̯u. (2)

7.9 Arali no vha ni na mufumakadzi a no nga Vho Narina no vha ni tshi d̯o ita mini nga zwiito zwawe zwo bvaho? Tikedzani phindulo yan̯u. (2)
[18]

NA

MBUDZISO 8: 'AI! NDI MINI?' – LL Mafenya

TSHIBVELEDZWA TSHA H

Nga itshi tshifhinga Vho Mathada vho vha vha tshi khou kumedza. Avhaathu a sedza Vho Mathada hafhu, a tshi vhona dzi tshi khou l̯ela a vho vhudza hoyu Mangalani uri ene u khou pfa a si khou takala hezwi a tshi khou amba na Sofi. A tshi isa phand̯a a vho amba na nga tshikhuwa a ri 'I am becoming jeaolos'.

Mangalani u pfa izwo a tou funa zwone. A vho thoma u isa tshand̯a tshawe kha tshirumbi tsha Avhaathu. Tshikete tsha Avhaathu tsho vha tshi na pilit̯i, tsho vulea nga hafha phand̯a. Vha no zwid̯ivha vha ri ndi tshikete tsha 'vul̯a'. Tsho vha tsho vulea lune zwirumbi zwa hoyu Avhaathu wa wana zwo sala nnd̯a.

Tshand̯a tsha Mangalani tsho ri tshi tshi khou d̯i ya tshi tshi ya. Avhaathu a vho vhonala a tshi vho sokou poidza mat̯o. Muṅwe nga fhal̯a a pfala a tshi tou ambela fhasi a tshi ri: 'Vhafunzi ndi vha mulovha, vha n̯amusi ndi mat̯arelwa.'

Kale hu si lini, Mangalani a vhonala a tshi khou hevhedzana na Avhaathu. Zwenezwo Avhaathu taku! Nga murahu Mangalani na ene taku! Vho Salani vha sala vho fara t̯haha.

Vho Mathada vha tshi ri papara vha wana Avhaathu haho. Vha livhalivha vha tshi khou ṅoliedza mat̯o.

8.1 Mafhungoni aya ndi nnyi we a vha a tshi khou kumedza? (1)

8.2 Bulani muanewa dendele na thaidzo yawe kha ngaeapfufhi iyi. (2)

8.3 Mafhungo e na vhala a t̯ana tshipid̯a tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yan̯u. (2)

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

8.4 Muṱoḓo muthihi muhulwane wa nganeapfufhi iyi wo bveledzwa nga nḓila yone ṋaa? Tikedzani phindulo yaṋu. (2)

8.5 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo ṋekedzwaho.

Fhethu he Avhaathu a wanetshedzwa e na Mangalani ndi …

A Muḓini wa Mangalani.
B Muḓini wa Narina.
C Thoiḽethe.
D Kerekeni. (1)

8.6 Thero ya nganeapfufhi iyi ndi ifhio? Tikedzani phindulo yaṋu. (2)

8.7 Sumbedzani mvumbo ya Avhaathu no sedza vhuḓifari hawe. (2)

8.8 Maṱhakheni a nganeapfufhi iyi o bveledzwa zwavhuḓi? Tikedzani phindulo yaṋu. (2)

8.9 Inwi ni vhona muṅwali o zwi kona naa u fusha ṱhoḓea ya nganeapfufhi ya u sia muyani? Tikedzani phindulo yaṋu. (3)
[17]

ṰHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 35

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

KHETHEKANYO YA D: VHURENDI

SHOTHODZO – TN Pholi na TK Mkansi

Kha iyi khethekanyo, mbudziso dzi bva kha zwirendo zwi tevhelaho:

- 'T̂HINGOTHENDELEKI' – TN Pholi
- 'MUUNGELEDZI' – TN Pholi

Fhindulani mbudziso DZOT̂HE kha idzo dzi re afho fhasi dzo d̂isendekaho kha zwirendo zwe na guda.

MBUDZISO 9

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni d̂o kona u fhindula mbudziso dzo d̂isendekaho khatsho.

T̂HINGOTHENDELEKI – TN Pholi

1 Ndi vhangana we wa vha leludzela vha takala?
2 Ndi hungana he wa hu leludzela ra pembela?
3 U fhat̂a hafha, wa thutha hafho.

4 U t̂avhanya sa lupenyo vhai!
5 Tshilengo a si tshau,
6 Tshikolo ndo kundiswa nga iwe,
7 Mushumoni ndo thathiswa nga iwe,
8 Mbingano yanga yo pfuvhiswa nga iwe,
9 T̂hingothendeleki, iwe mutendeleki.

10 Mit̂odzi yanga namusi khei,
11 A u sedzi, u dzula wo fulela,
12 U khou d̂i thutha ha thuthea,
13 U khou d̂i fhat̂a, ha fhat̂ea,
14 T̂hingothendeleki vhabebi vhau vha ngafhi?.
15 Mmbudze, ndi vha vhudze vha tevhele ṅwana wavho.

9.1 Topolani ipfi l̂i ambaho t̂hingokhwalwa kha tshirendo itshi. (1)

9.2 T̂hingothendeleki dzi leludza kha sia l̂ifhio? (1)

9.3 Ro sedza tshirendo itshi, t̂hingothendeleki dzi na vhuvhi. N̂eani vhuraru. (3)

9.4 Hu na figara ya muambo yo shumiswaho kha vese 4. Inwi bulani dzina l̂ayo. (1)

9.5 Kha tshirendo itshi vhabebi vha t̂hingothendeleki hu khou ambiwa vhonnyi kha tshitanza tsha vhuraru? (2)

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

9.6 Ṅwalani tshikimu tsha raimi tsha tshitanza tsha u thoma. (2)

9.7 Ndivho ya murendi kha tshirendo itshi ndi ifhio? (2)

9.8 Vhuḓipfi ha murendi kha tshirendo itshi ndi vhufhio? Tikedzani phindulo yaṇu. (2)

9.9 Vese 10 kha tshirendo itshi i bvisela zwifhio khagala? (2)

9.10 Inwi ni vhona ṭhingothendeleki dzi tshi pwasha miḓi naa? Tikedzani phindulo yaṇu. (2)
[18]

NA

MBUDZISO 10

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni ḓo kona u fhindula mbudziso dzo ḓisendekaho khatsho.

MUUNGELEDZI – TN Pholi

1 Ṭhoho yanga yo oma,
2 Thi pfi ndi tshi ḓa ndi a ungeledza,
3 Ndo fara ḷa gunda mbava gwekwe,
4 Mukuloni hosho!
5 Zwa ya na vhusula.

6 Ndo ni vhona ni tshi femeleka,
7 Ndo ni pfa ni tshi raha-raha,
8 Na muṅedza milomo no farana,
9 Nga mbilu nde ndo fasha,
10 Ndi dwadzemboho, thi konwi nga dzilafho.

11 Ndi bumudzekanya zwikalaha ṭhoho dzo tshena,
12 Ndi maphekanya zwikegulu migo zwo fara,
13 Thivhilaedzwi nga u hula ha phanḓa ṭhohoni,
14 Ndi muungeledzi ndi ḓa nga mapitoni.
15 Vhaswa thi rabeledzi vhuswa havho,
16 Ndi fara nda vhu soṭekanya nda laṭa,
17 Vhaswa vha shanduka vhakalaha nga husili,
18 Ṭhoho yanga yo oma, ndi ḷiviavhathu.

Downloaded from www.studypapers.co.za

Find Plenty of Free Study Resources at www.studypapers.co.za

19	Thi shushedzwi nga lupfuno lwan̂u,
20	Vhuimo han̂u a si guru kha nn̂e,
21	Ndi ni tshipeledza mat̂o a rondolowa,
22	Lupfumo na vhuimo zwa sala.
23	Ndi ofha na u ofhesa muthu a pfaho,
24	A d̂itsireledzaho, a fhulufhelaho fhethu huthihi,
25	Khundavhalai ndi vund̂a mutsinga,
26	Ndi pfi AIDS fhedzi thuso thi nayo.

10.1 Kha tshitanza tsha vhuraru topolani ipfi l̂i no sumbedza uri muungeledzi u d̂a nga zwa vhudzekani. (1)

10.2 Bulani zwithu zwivhili zwine muungeledzi ha shushedzwi ngazwo no sedza tshitanza tsha vhun̂a. (2)

10.3 Figara ya muambo yo shumiswaho kha tshirendo itshi ndi ifhio? (1)

10.4 Khalo ya tshirendo itshi ndi ifhio? Tikedzani phindulo yan̂u. (2)

10.5 Topolani mitaladzi mivhili kha tshitanza tsha vhut̂anu i no khwat̂hisedza uri muungeledzi hu na vhathu vhane a vha ofha? (2)

10.6 Kha vese 20 hu na ipfi 'Guru', inwi sumbedzani uri guru ndi mini? (2)

10.7 T̂alutshedzani zwine vese 5 ya amba zwone. (2)

10.8 Muhumbulo muhulwane wa tshitanza tsha vhuraru ndi ufhio? (2)

10.9 Nga murahu ha u vhala tshirendo itshi, inwi ni nga eletshedza zwifhio vhaṅwe vhaswa sa inwi no sedza khombo dzi no vhangwa nga muungeledzi? (3)

[17]

T̂HANGANYELO YA KHETHEKANYO YA D: 35
MARAGAGUT̂E: 70

Downloaded from www.studypapers.co.za